

Steeds vaker worden financiële prikkels gebruikt om burgers in een samenleving en werknemers in organisaties tot gewenst gedrag te stimuleren. Dat instrument is echter ineffectief aan het worden en erger nog, het moreel besef neemt erdoor nog verder af.

Vroeger werd de burger vanaf de kansel geleid tot het moreel juiste gedrag. De kerk, het bedrijfsleven en de overheid spraken de burger aan op zijn immer aanwezige norm- en plichtsbefef. Tegenwoordig grijpt men liever naar de financiële en technische prikkel om gewenst gedrag te stimuleren. Was stelen vroeger iets wat niet 'mocht', tegenwoordig moet het vooral de boete zijn die mensen tegenhoudt. De moderne, calculerende burger is immers niet gevoelig voor een beroep op zijn moreel besef. Het grote gevaar hiervan is echter dat mensen niet meer gedwongen worden om na te denken over de gevolgen van hun handelen, maar dat zij hun moraal verruilen voor de rekenmachine.

De moderne, calculerende burger is immers niet gevoelig voor een beroep op zijn moreel besef.

Zo wilde een kinderopvang, waar kinderen nogal eens te laat werden afgehaald, stimuleren dat de ouders voortaan op tijd kwamen. Zij stelde daarom een boete in voor te laat ophalen. Het gevolg was echter dat nu vrijwel alle kinderen

te laat werden opgehaald! In plaats van ouders op te zadelen met een moreel schuldgevoel, leidde deze prikkel enkel tot financiële consequenties, waarmee de ouders prima konden leven: 'ik heb ervoor betaald, dus ik mag later komen'.

Ook de overheid maakt gebruik van financiële prikkels om de burger tot gewenst gedrag te verleiden. Financiële prikkels op alcohol, sigaretten en benzine moeten de burger aanzetten tot gematigd gebruik. Bijstandsgerechtigden worden gekort op hun uitkering als zij frauderen. Echter, de moderne, calculerende bijstandsmoeder redeneert: 'als ik 200 gulden word gekort, dan moet ik dus 200 gulden extra frauderen'. De financiële prikkel schiet hiermee zijn doel voorbij en wordt slechts een overbodige en ineffectieve kostenpost.

Onlangs heeft het kabinet, onder leiding van minister Van Boxtel, voor een nieuwe financiële prikkel gepleit. Wie zijn bruid of bruidegom uit het buitenland haalt, moet een 'substantieel' bedrag betalen als bijdrage in de inburgering van de nieuwe immigrant. Het kabinet hoopt op deze manier te ontmoedigen dat partners uit het buitenland worden gehaald. Ook deze prikkel werkt averechts op moreel besef: niet langer is de overweging 'wil ik mijn partner naar Nederland halen?' maar 'kan ik dat betalen?'. Bijkomend nadeel is dat schijnhuwelijken (waarbij slechts wordt gehuwd om een verblijfsvergunning te regelen) worden gestimuleerd. Immers, de prikkel van de overheid om schijnhuwelijken tegen te gaan wordt gereduceerd tot het betalen van een bedrag.

Door de angst om burgers aan te spreken op hun moraal, zitten we straks opgescheept met moreel onbewuste burgers die thuis hun centen zitten te tellen en de eventuele gevolgen van de door hun gewenste gedragingen gaan berekenen.